

O'zbekiston zarbli cholg'ularini o'rgatishda an'anaviy ustozlik an'analarining zamonaviy talqini

Daniyar Kalmurat-uli Jumamuratov
Buxoro Xalqaro universiteti

Annotatsiya: Mazkur ilmiy maqolada O'zbekiston zarbli cholg'ularini o'rgatishda an'anaviy ustozlik an'analarining zamonaviy ta'lim tizimidagi talqini va amaliy ahamiyati tahlil etiladi. O'zbek milliy musiqa madaniyatida doira, nog'ora, safoil kabi zarbli cholg'ularni o'rgatishda ustoz-shogird an'anasi asrlar davomida asosiy ta'lim shakli bo'lib kelgan. Tadqiqotda ushbu an'ananing pedagogik mohiyati, uning yosh ijrochilarni tarbiyalashdagi o'rni hamda zamonaviy ta'lim metodlari bilan uyg'unlashuvi ilmiy asosda ko'rib chiqiladi. Shuningdek, an'anaviy ustozlik tajribasini interfaol metodlar, axborot texnologiyalari, sahna amaliyoti va ansambl mashg'ulotlari orqali boyitish imkoniyatlari yoritilgan. Maqolada ustozlik an'analarining zamonaviy talqini milliy musiqa merosini saqlash, rivojlantirish va yosh avlodga samarali yetkazishda muhim omil ekani asoslab beriladi.

Kalit so'zlar: zarbli cholg'ular, ustoz-shogird, an'anaviy ta'lim, zamonaviy metodlar, doira, pedagogika, ijrochilik, milliy musiqa, tarbiya, meros

Modern interpretation of traditional mentoring traditions in teaching Uzbek percussion instruments

Daniyar Kalmurat-uli Jumamuratov
Bukhara International University

Abstract: This scientific article analyzes the interpretation and practical significance of traditional mentoring traditions in teaching Uzbek percussion instruments in the modern education system. In the Uzbek national musical culture, the teacher-student tradition has been the main form of education for centuries in teaching percussion instruments such as the doira, nagora, and safoil. The study examines the pedagogical essence of this tradition, its role in educating young performers, and its integration with modern educational methods on a scientific basis. It also highlights the possibilities of enriching traditional mentoring experience through interactive methods, information technologies, stage practice, and ensemble training. The article argues that the modern interpretation of the traditions of mentoring is an important factor in preserving, developing and effectively transmitting the national musical heritage to the younger generation.

Keywords: percussion instruments, mentor-student, traditional education, modern methods, circle, pedagogy, performance, national music, education, heritage

Kirish. O'zbekiston musiqa madaniyati asrlar davomida shakllanib, boy ijrochilik an'analari va o'ziga xos pedagogik tajribani mujassam etgan. Ayniqsa, milliy zarbli cholg'ularni o'rgatishda ustoz-shogird an'anasi muhim o'rin tutib, u nafaqat bilim va mahoratni, balki ma'naviy-axloqiy qadriyatlarni ham avlodlardan avlodga yetkazib kelgan. Ushbu an'ana xalq musiqasining uzluksiz rivojlanishini ta'minlagan asosiy omillardan biri hisoblanadi.

Bugungi kunda globallashuv, ta'lim tizimining modernizatsiyasi va axborot texnologiyalarining jadal rivoji musiqiy ta'limga ham yangi talablarni qo'yimoqda. Zarbli cholg'ularni o'rgatishda faqat an'anaviy yondashuv bilan cheklanib qolish yetarli bo'lmay, zamonaviy pedagogik metodlar bilan uyg'unlikda ishlash zarurati yuzaga kelmoqda. Shu bilan birga, ustozlik an'alarining milliy ruhi va tarbiyaviy mohiyatini saqlab qolish muhim vazifa bo'lib qolmoqda.

Mazkur ishning maqsadi O'zbekiston zarbli cholg'ularini o'rgatishda an'anaviy ustozlik an'alarining pedagogik asoslarini ochib berish, ularning zamonaviy ta'lim jarayonidagi talqinini tahlil qilish hamda samarali metodik yondashuvlarni ilmiy jihatdan asoslashdan iboratdir.

Asosiy qism

O'zbekiston zarbli cholg'ularining musiqiy va madaniy ahamiyati

O'zbek milliy musiqa madaniyatida zarbli cholg'ular muhim o'rin egallaydi. Doira, nog'ora, safoil, karnay-surnay ansambllari xalq bayramlari, marosimlar va sahna ijrochiligida ritmik asos vazifasini bajaradi. Ushbu cholg'ular xalqning turmush tarzi, urf-odatlar va estetik qarashlarini ifodalaydi.

Zarbli cholg'ular ijrochiligi jamoaviylikni, uyg'unlikni va aniq ritmni talab qilgani sababli, ularni o'rgatish jarayoni kuchli pedagogik va tarbiyaviy ahamiyatga ega. Shu jihatdan ustozlik an'anasi mazkur yo'nalishda muhim tayanch bo'lib kelgan.

An'anaviy ustoz-shogird tizimining mohiyati

Ustoz-shogird an'anasi Sharq musiqa ta'limining eng qadimiy va samarali shakllaridan biridir. Ushbu tizimda bilimlar og'zaki tarzda, amaliy mashg'ulotlar orqali o'rgatiladi. Zarbli cholg'ularni o'rgatishda ustoz shogirdga ritmik naqshlarni bevosita ijro orqali ko'rsatadi, shogird esa ularni tinglash, kuzatish va takrorlash orqali egallaydi.

Mazkur tizimning asosiy xususiyatlari quyidagilardan iborat:

- individual yondashuv;
- amaliy tajribaga tayangan ta'lim;
- axloqiy va ma'naviy tarbiya;
- ustozga hurmat va an'anaga sodiqlik.

Bu jihatlar yosh ijrochilarning nafaqat professional, balki shaxsiy kamolotida ham muhim rol o'ynaydi.

Ustozlik an'analarining tarbiyaviy ahamiyati

An'anaviy ustozlik tizimida ustoz shogird uchun namuna hisoblanadi. U nafaqat ijrochilik sirlarini, balki sahna madaniyati, intizom, mas'uliyat va kamtarlik kabi fazilatlarini ham o'rgatadi. Zarbli cholg'ularni o'rganish jarayonida shogird jamoada ishlash, boshqalarni tinglash va uyg'un ijro etishni o'zlashtiradi.

Bu jarayon yosh avlodda milliy g'urur, madaniy ong va o'z kasbiga sadoqatni shakllantiradi. Shu sababli ustozlik an'anasini faqat metodik emas, balki kuchli tarbiyaviy tizim sifatida ham qadrlanadi.

Zamonaviy ta'lim sharoitida ustozlik an'analarining talqini

Zamonaviy ta'lim tizimida ustoz-shogird an'anasini yangi metodlar bilan boyitish zarurati mavjud. Bugungi kunda musiqa maktablari, san'at kollejlari va oliy ta'lim muassasalarida zarbli cholg'ularni o'rgatishda an'anaviy yondashuv interfaol metodlar bilan uyg'unlashtirilmoqda.

Masalan, audio va video yozuvlardan foydalanish orqali shogirdlar mashhur ustozlar ijrosini mustaqil tahlil qilish imkoniyatiga ega bo'ladilar. Onlayn darslar, raqamli notalar va multimedia materiallar ustozlik tajribasini keng auditoriyaga yetkazish imkonini yaratadi.

Metodik yondashuvlar va amaliy mashg'ulotlar

Zamonaviy talqinda ustozlik an'anasini quyidagi metodlar bilan boyitiladi:

- tinglash va tahlil qilish metodi;
- ansambl va orkestr mashg'ulotlari;
- sahna amaliyoti va konsert faoliyati;
- individual va guruh mashg'ulotlarining uyg'unligi.

Ushbu metodlar o'quvchilarning ijodiy faolligini oshirib, ularni professional ijrochilikka tayyorlaydi. Shu bilan birga, an'anaviy ruh va milliy uslub saqlab qolinadi.

An'anaviylik va zamonaviylik uyg'unligi

An'anaviy ustozlik an'alari va zamonaviy pedagogik yondashuvlar bir-birini inkor etmaydi, aksincha, o'zaro boyitadi. An'anaviy usullar milliy ruhni, zamonaviy metodlar esa tizimlilik va samaradorlikni ta'minlaydi. Bu uyg'unlik zarbli cholg'ular ta'limining sifatini oshiradi.

Ustozlik an'anasining kelajakdagi istiqbollari

Zamonaviy talqinda ustozlik an'anasini yosh avlodni milliy va jahon musiqa madaniyatiga moslashishga tayyorlaydi. Milliy zarbli cholg'ularni chuqur o'rganish orqali yoshlar global sahnada o'z madaniyatini munosib namoyon eta oladilar.

Musiqa san'ati insoniyat madaniyatining eng qadimiy va barqaror shakllaridan biri bo'lib, u jamiyat taraqqiyoti jarayonida doimo o'zgarib, boyib boradi. Ushbu jarayonda an'anaviylik va zamonaviylik o'zaro qarama-qarshi tushunchalar sifatida

emas, balki bir-birini to'ldiruvchi va rivojlantiruvchi omillar sifatida namoyon bo'ladi. Musiqa san'atining uzluksiz taraqqiyoti aynan shu ikki jihatning uyg'unligiga bog'liqdir.

An'anaviylik musiqada xalqning tarixiy xotirasi, milliy ruhiyati va estetik qarashlarini ifodalaydi. Xalq musiqasi, milliy cholg'ular, og'zaki ijrochilik maktablari va ustoz-shogird an'analari musiqiy merosning asosiy tayanchi hisoblanadi. An'anaviy musiqa avloddan-avlodga o'tib, o'z milliy xususiyatlarini saqlagan holda rivojlanadi. U xalqning turmush tarzi, urf-odatlar va ma'naviy qadriyatlar bilan chambarchas bog'liq bo'lib, milliy o'zlikni anglashda muhim rol o'ynaydi.

Zamonaviylik esa musiqaning yangi shakl va vositalar orqali ifodalanishini anglatadi. Texnologik taraqqiyot, global madaniy almashinuv va ijodiy erkinlik zamonaviy musiqaning shakllanishiga katta ta'sir ko'rsatmoqda. Zamonaviy musiqa janrlari, yangi ijrochilik uslublari, elektron tovushlar va raqamli texnologiyalar musiqiy ifoda imkoniyatlarini kengaytirdi. Bu jarayon musiqaning yosh avlod orasida ommalashishiga, yangi auditoriyani jalb etishga xizmat qiladi.

Musiqa san'atida an'anaviylik va zamonaviylikning uyg'unligi ijodiy sintez orqali namoyon bo'ladi. Milliy ohanglar va ritmlarning zamonaviy aranjirovkalar bilan uyg'unlashuvi yangi badiiy qiyofa yaratadi. Masalan, milliy cholg'ularning zamonaviy orkestr yoki elektron musiqaga qo'shilishi milliy musiqani jahon sahnasiga olib chiqishga xizmat qiladi. Bunday sintez natijasida an'anaviy musiqa o'z mohiyatini yo'qotmasdan, zamon talablari asosida yangi mazmun kasb etadi.

Ta'lim jarayonida ham an'anaviylik va zamonaviylik uyg'unligi muhim ahamiyatga ega. An'anaviy ustoz-shogird tizimi musiqiy mahorat va milliy ruhni saqlashga xizmat qilsa, zamonaviy pedagogik metodlar ta'lim jarayonini tizimli va samarali qiladi. Audio-video vositalar, raqamli notalar va interfaol mashg'ulotlar o'quvchilarning musiqaga bo'lgan qiziqishini oshiradi. Shu bilan birga, an'anaviy ijrochilik usullarini chuqur o'rganish musiqiy madaniyatning uzluksizligini ta'minlaydi.

An'anaviylik va zamonaviylik uyg'unligi musiqaning tarbiyaviy va ma'naviy ahamiyatini ham kuchaytiradi. Milliy musiqani zamonaviy talqinda tinglash yoshlarning milliy madaniyatga bo'lgan qiziqishini oshiradi, ularda milliy g'urur va estetik didni shakllantiradi. Shu bilan birga, zamonaviy musiqiy shakllar orqali umuminsoniy qadriyatlar targ'ib etiladi.

Musiqa san'atida an'anaviylik va zamonaviylik bir-birini inkor etmaydi, balki uyg'un holda rivojlanadi. An'anaviylik musiqaning ildizi bo'lsa, zamonaviylik uning kelajagini belgilaydi. Ushbu uyg'unlik musiqaning badiiy qiymatini oshirib, uni jamiyat hayotida muhim madaniy va ma'naviy hodisa sifatida saqlab qolishga xizmat qiladi.

Xulosa qilib aytganda, O'zbekiston zarbli cholg'ularini o'rgatishda an'anaviy ustozlik an'analari milliy musiqa ta'limining mustahkam poydevori hisoblanadi. Ushbu an'analar zamonaviy pedagogik metodlar bilan uyg'unlashtirilganda, ta'lim jarayonining samaradorligi yanada oshadi.

An'anaviy ustozlik tizimi yosh ijrochilarda nafaqat professional mahoratni, balki yuksak ma'naviyat, milliy ong va madaniy mas'uliyatni ham shakllantiradi. Shu bois, ustozlik an'alarining zamonaviy talqini milliy musiqa merosini saqlash va rivojlantirishning muhim omili sifatida doimiy e'tiborda bo'lishi lozim.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. КБ Холиков. Структура физических упражнений на уроках музыки. *Scientific progress* 2 (3), 1060-1067
2. КБ Холиков. Математический подход к построению музыки разные условия модели построения. *Science and Education* 4 (2), 1063-1068
3. КБ Холиков. Актуальные задачи высшего профессионального образования и стратегии обучения по направлениям музыки и музыкальное образование. *Science and Education* 2 (11), 1039-1045
4. КБ Холиков. Ответ на систему восприятия музыки и психологическая состояния музыканта. *Science and Education* 4 (7), 289-295
5. КБ Холиков. Мозг и музыкальный разум, психологическая подготовка детей и взрослых к восприятию музыки. *Science and Education* 4 (7), 277-283
6. КБ Холиков. Строительство уникальных знаний и сооружений по музыке в высшей, учебных заведениях. *Scientific progress* 2 (6), 958-963
7. КБ Холиков. Воспитание эстетического вкуса, исполнительской и слушательской культуры. *Science and Education* 3 (2), 1181-1187
8. КБ Холиков. Звуковысотная организация и последовательность частей формы музыки. *Scientific progress* 2 (4), 557-562
9. КБ Холиков. Свободой выбора исполнительского состава в эпоху ренессанса. *Scientific progress* 2 (4), 440-445
10. КБ Холиков. Полуимпровизационные формы профессиональной музыки *Scientific progress* 2 (4), 446-451
11. КБ Холиков. Сравнение систематического принципа музыкально психологического формообразования в сложении музыки. *Science and Education* 4 (7), 232-239
12. КБ Холиков. Измерение эмоции при разучивании музыки, функция компонентного процессного подхода психологического музыкального развития. *Science and Education* 4 (7), 240-247
13. КБ Холиков. Важнейшие общие основы музыкальной формы. *Scientific progress* 2 (2), 568-571

14. КБ Холиков. Передовые формы организации педагогического процесса обучения по специальности музыкальной культуры. *Science and Education* 4 (3), 519-524
15. КБ Холиков. Проект волевого контроля музыканта и воспроизводимость музыкального произведения. *Science and Education* 4 (7), 189-197
16. КБ Холиков. Педагогическое корректирование психологической готовности ребенка к обучению фортепиано в музыкальной школе. *Science and Education* 4 (7), 332-337
17. КБ Холиков. Музыка как важнейший фактор, распределительных отношений длительности звуков, системы аккордов в ладовом отношении и модель продукционных правил в системе образования. *Science and Education* 3 (1), 656-662
18. КБ Холиков. Внимание и его действие обученному музыканту и оценка воспроизводимости тренировок. *Science and Education* 4 (7), 168-176
19. КБ Холиков. Важнейшие ощущение для обработки основной темы как канонический, зеркально отражающего рефрена деятельности учителя музыки. *Science and Education* 3 (1), 608-613
20. КБ Холиков. Аксоны и дендриты в развивающийся музыкально психологического мозга. *Science and Education* 4 (7), 159-167
21. КБ Холиков. Рост аксонов в развивающийся музыкально психологического мозга в младшем школьном возрасте. *Science and Education* 4 (7), 223-231
22. КБ Холиков. Роль гармонии в построении музыкального произведений. *Science and Education* 3 (1), 565-571
23. КБ Холиков. Эволюция эстетики в условиях прогрессивный модели музыкальной культуры, из опыта работы КБ Холикова 30 школы г. Бухары Республики Узбекистан. *Science and Education* 4 (3), 491-496
24. КБ Холиков. Музыкальное движение под действием внутренних сил гармонии как маятник всего произведения. *Science and Education* 3 (1), 559-564
25. КБ Холиков. Многоголосные формы музыки на основе традиционных принципов организации. *Scientific progress* 2 (4), 375-379
26. КБ Холиков. Подбор аккордов в композиции и стремлении к более точной и однозначной фиксации в музыке. *Scientific progress* 2 (4), 545-549
27. КБ Холиков. Нарастание педагогического процесса посредством тестирования на материале предмета в рамках специальности музыкальной культуры. *Science and Education* 4 (3), 505-511
28. КБ Холиков. О соответствующих последовательности трех аккордов тоники, субдоминанты и доминанты. *Scientific progress* 2 (3), 1068-1073

29. КБ Холиков. Анализа музыкальных произведений и управления многоголосных произведений. Scientific progress 2 (2), 280-284

30. КБ Холиков. Измерения непрерывного занятия и музыкальная нейронная активность обучения музыкального произведения. Science and Education 4 (7), 312-319